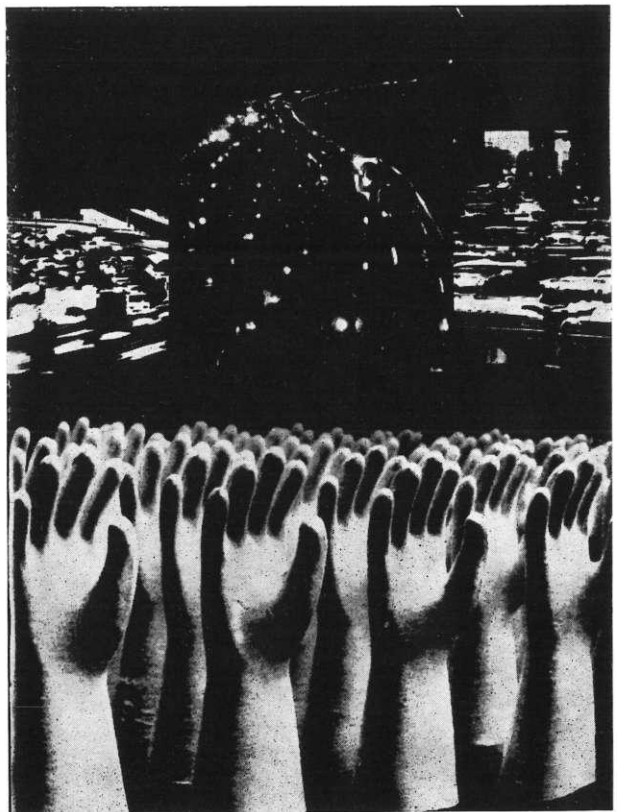
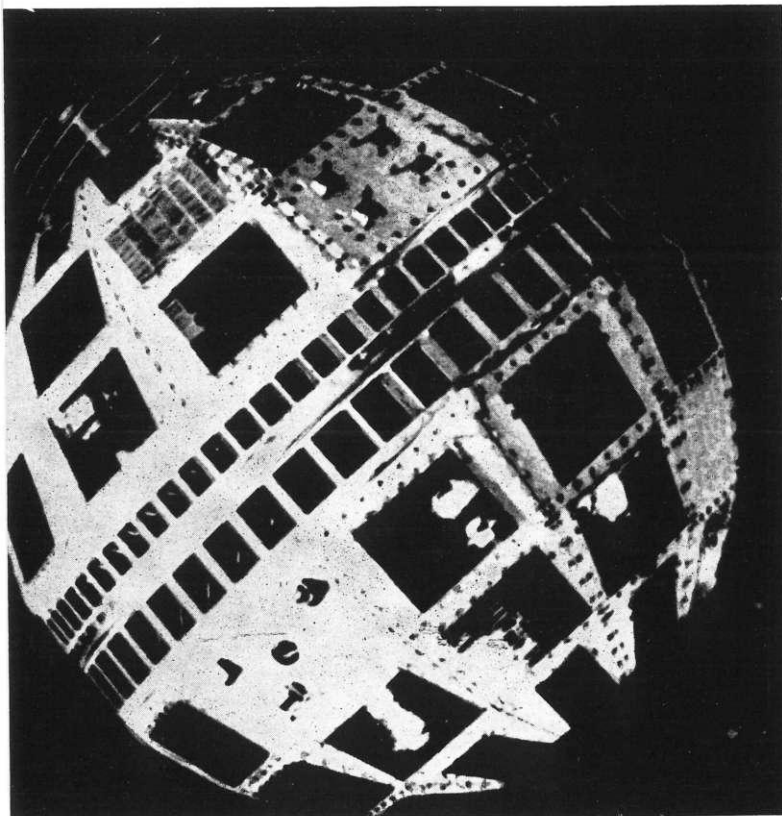

Walter Gropius

što od umjetnosti traži život?

matko meštrović

Palo mi je u dužnost da u prvom broju ovog likovnog časopisa koji je pokrenut u Zagrebu govorim o problematici industrijskog oblikovanja. Redakcija koja me je za to zamolila željela je naglasiti da tu problematiku smatra važnom i da je potrebno o njoj govoriti i u časopisu koji nosi ponešto kontradiktoran naziv ŽIVOT UMJETNOSTI. Hoću reći kontradiktoran utoliko što dopušta pretpostavku da umjetnost nije život ili da je pak poseban vid i manifestacija ljudskog i društvenog života. Ako mi redakcija dozvoli polemički ton, izjasnio bih se odmah protiv takve pretpostavke. Vidim, naime, u njoj trag onog mentaliteta koji je dominirao i još uvijek dominira našom kulturom — i u visokom i u običnom smislu riječi — i koji je izazvao teško nesporazume sa životom. No nije to samo u nas slučaj niti u tome prednjačimo. Naprotiv . . . , ali problemi u tom tragu veoma su složeni, njihovi korijeni veoma duboki i zamršeni — kao život.

Eto, taj nas život tjera danas da o industrijskom oblikovanju — kad ono počinje izbijati kao očita i materijalna i društvena nužnost — mislimo prije ekonomski nego kulturno. I u jednoj tako važnoj i prekretnoj fazi našeg razvitka koja treba da potakne svu egzistentnu dinamiku društvenih snaga nismo u stanju povezati te »sektore« i shvatiti ih jedinstveno. Barem u načelu — što bi već bilo dovoljno. Ta razdvojenost mogla bi se slijediti unatrag sve do samih početaka ove civilizacije koja ju je i izazvala . . . Nekoć, u historiji kulture, nije se pravila ta razlika, nije je moglo biti. Forme materijalne egzistencije bile su nerazdvojive forme kulturnog postojanja — jedinstvene forme poimanja i djelovanja. Među njima nije bilo različitosti funkcija ni suprotnosti intencija. Giedion, koji je svoj život posvetio utvrđivanju tih odnosa u materijalnoj i plastičnoj realnosti industrijskog doba, mogao je samo konstatirati njihovu duboku razdvojenost i tek naslutiti putove njena

prevladavanja koji su se slabo slijedili, jer zahtijevaju temeljitu preobrazbu čovjeka koja se tako brzo ne može desiti. Razdvojene obale moderne povijesti uspijevala je spojiti samo utopijska vizija rijetkih pojedinaca okrenuta dalekoj budućnosti. Ona je slabo dodirivala povijesno tlo kroz čije mnogostruke slojeve ta vizija cjelovite egzistencije čovjeka teško uspijeva pronaći život. U istom vremenu i prostoru žive isprepletene i poništavajući se mnoga vremena neprimjerene svijesti i zbunjujuća mnogost ovog našeg doba. Sijedi Giedion posumnjao je u potvrdu vrijednost utopijske budućnosti i, ne priznajući to, potražio je pouku u djelu-mišljenju prahistorijskog čovjeka, na pragu čovječanstva. Ne vjerujem da je utvrdio nešto novo.

Povijest nije utopija — ona je djelo saznanja i saznanje je njeno djelo, jedino čovjeku pouzdano, makar i krnje. Drama i tragedija je modernog čovjeka što to saznanje posjeduje, ali u vlastitim ga rukama ne može sagledati; ono prelazi njegovu pojedinačnu mjeru još i zato što i živi pojedinačno — ili, kako se to lijepo kaže, otuđeno — ni u sloju svoga povijesnog vremena, ni u vremenu svoga povijesnog sloja. (Ako govorimo o jedinoj povijesti ovog svijeta.) Ali povijest radi za čovjeka i kad je u njenu vrtlogu, jer to je njegov odnos prema svijetu — jedino što on jest, što on ima i što je njegov život. Ničeg drugoga za njega nema. Golem broj udaraca trpi njegova glava od tog tvrdog zida koji ipak uspješno probija. Od tih mu udaraca najbistrije sijeja.

Povijest nam omogućava da vidimo i preko zida — to je bio davni čovjekov ponos. U naše doba zid je visok, a iza njega pejzaž preširok za sitni lični pogled. Očito, čovjek mu još nije dorastao, ali polako ne prestaje rasti. Jednom će se naći na razini vlastite povijesti. Tko u to još sumnja?!

Ovom simboličnom jeziku i pomalo egzaltiranom tonu morao sam se uteći da samom sebi rezimiram bitni odnos što ga imam prema kompleksu problema o kojima treba da govorim. U stadiju takve formulacije očito da ne bih mogao prosljediti. Ali sam tako najuspješnije i najpotpunije — barem se meni čini — mogao definirati svoj stav. A mislim da se u ovoj našoj »polemici« o stavu i radi. Od njega zavisi i akcija, od njega tek i možemo početi.

Ali dodao bih spomenutoj formulaciji još jedno značenje: stvarno se tako ukupni smisao spomenute problematike tek i može sabrati. Istina, ona se tada ne bi mogla razvijati, osim apstraktno-teoretski, ali to je pravi idejni nivo njena dalekosežnog sinteznog smisla. U tekućoj praksi i praktičnoj spoznaji ona se razbija i parcijalno tretira — kao što je i suvremeno postojanje razbijeno u bezbrojne fragmentarne aktivnosti, motivacije i manifestacije podvojenih funkcija i pristupa — u množini aspekata i detalja, profesionalnih i neprofesionalnih razina, sa svim ljudskim i društvenim odbljescima najrazličitijih prosjeka aktualnih povijesnih uvjeta. Pokušat ću nabrojati tek one koji imaju najevidentniju relevantnost za moguće pozitivno iskustvo.

Koje su realnosti u kojima se problematika industrij-

skog oblikovanja izvorno javlja? Njena je prvotna uzročnost nužda prevladavanja dubokih procijepa što su pukli u odnosima industrijskog svijeta: proizvodnim i ljudskim. Ta nužda rodila je ideologiju prevladavanja stroja — najprije protiv stroja (Morris), a onda uz pomoć samog stroja koji je priznat kao produžena čovjekova moć (Gropius i drugi). Nosila ju je vjera da se poremećaji izazvani strojnim pokretanjem i transformiranjem materije mogu prevladati ovlada li se imanentnim zakonitostima tih zbivanja na svim planovima i dospiju li se s njima pomiriti i same ljudske zakonitosti, za što je potreban i etički napor i preobražaj. Ta ideologija do danas nije preraštena. Nije ni prihvaćena ni shvaćena, premda se, ne bez nje, ovaj naš svijet nezadrživo gradi: u onoj mjeri kaotično i stihijno u kojoj ta ideologija ostaje nepriznata i nedosegnuta. Njen je davni credo i poriv: industrijalizacija znači socijalizaciju u najširem i najpotpunijem smislu riječi, viđenom ne samo u povijesnoj projekciji nego i u povijesnoj zbilji. Jer ako je industrijalizacija značila kapitalizam, imperijalizam, kolonijalizam, tržišnu dominaciju . . ., značila je i revoluciju, duboko pokretanje povijesne svijesti i socijalizam . . ., viziju univerzalnog reda i mira.

Ta globalna ideja ljudski uređenog svijeta latentno je prisutna i njen je utjecaj u stvarnom mijenjanju svijeta neporeciv: i u ekonomskoj, i u socijalnoj, i u materijalnoj, i u kulturnoj, i u idejnoj sferi bez obzira u kakvim sve spoznatim i nespoznatim odnosima zavisnosti pozitivnog i negativnog međudjelovanja njenih afirmacija i deformacija koji čine duboke dijalektičke procese aktualne povijesti i aktualnog života.

Ekonomski: dizajn najprije shvaćen (i jedino tako prihvaćen osobito u USA — Loewy) kao motivacija konzumentskog društva, podsticaj za povećanje plasmata, sredstvo prisilne potrošnje i obsolescencea, izraz iracionalne ekonomske racionalnosti . . ., postajao je sve više metodologija racionaliziranja i planiranja proizvodnih postupaka, način efikasnog povećanja produkcione moći i predviđanja društvenih potreba, što je direktni činilac društvenog standarda. Socijalno: ideologija dizajna doprinijela je smanjenju klasnih razlika, bogatijem zadovoljenju životnih potreba, djelomičnoj humanizaciji radnog ambijenta i odnosa čovjek—predmet . . ., njeno deformiranje u izraz prestiža izazvalo je asfikciju gradskog prometa i fetišizam industrijskog artikla.

Materijalno: preko 40.000 različitih predmeta proizvodi se industrijski od četke za zube do lokomotive, od kreveta do atomske bombe, od odijela do arhitekture, od knjige do televizijskog aparata . . ., tu predmetnu eksploziju ideologija industrijskog oblikovanja ni milijuntnim dijelom ne uspijeva savladati . . .

Kultura: ne uspijeva savladati civilizaciju, ostaje poseban društveni fenomen-privjesak gdje se u individualnoj i individualističkoj uobrazilji tragizma, egzasperacije, pobune, konformizma, konfuzije i perverzije ocrtavaju duboke i kaotične proturječnosti epohe otuđenja . . ., ideologija industrijskog obliko-

vanja kao »ekonomska« kategorija uglavnom je se ne tiče . . .

Idejno: mogućnost široke prosvijećenosti . . . i duhovna bijeda masovnih sredstava komunikacije (dominacije!).

Ta zbivanja, ti procesi, te činjenice mogu se utvrditi na svim krajevima kugle zemaljske sa svim specifičnostima danih povijesnih nivoa. Teško je imati individualnu i kolektivnu leću za sabiranje i jasno viđenje njihove međuzavisnosti i raspoznavanje stvarnog pravca kretanja. Neusporedivo je teže djelovati suglasno s njegovim povijesnim osmišljenjem — djelovati na tom osmišljenju. A ipak prodori povijesne svijesti izbijaju na pojedinim planovima — makar nepovezano. Postepeno se sve više povezuju-osvješćuju. Povezuju se najprije pojedine zone unutar većih oblasti, brišu se granice separatne specijalnosti vizija i metoda, dodiruju se neki temelji inverzne arheologije buduće slike svijeta i pokušavaju unaprijed (re)konstruirati njene konture. To bi već bilo sasvim moguće da su doživljajne, perceptivne i misaone sposobnosti zemljinog stanovnika na razini onih realiteta koje je nauka utvrdila i ostavila nepovezanima, neosmišljenima za živo ljudsko djelo.

* * *

Vraćajući se prvotnoj temi ovog napisa, htio bih spomenuti jednu izuzetnost profesije dizajnera: u njoj je uporno kultiviran i održavan duh povijesne svijesti, još od samih njenih začetnika. Doživio je mnoge i teške poraze i zaborave, ali se održao. I kad je sama profesija u privrednoj i proizvodnoj ekspanziji nakon poratnih godina dobila zvanično priznanje, ponovo se javio u njoj kritički duh. Međunarodna organizacija dizajnerskih udruženja (ICSID) u osam godina svoga postojanja pružila je dosta dokaza za to: solidarnim nastojanjem da se podigne standard industrijskog oblikovanja u svijetu i profesionalni nivo dizajnera, propagiranjem poznavanja i korištenja dizajna u svim zemljama bez obzira na njihovu političku i ekonomsku pripadnost, pružanjem praktične i svake druge pomoći svugdje, a osobito tamo gdje je industrijsko oblikovanje u začecima. ICSID-ovi kongresi ne rješavaju samo praktična i organizaciona pitanja tih ciljeva: oni su tribine gdje se otvoreno iznose dileme i vrše idejna raščišćavanja od vitalne važnosti ne za profesiju, nego za njeno prevladavanje: za društvenu ulogu i moralni i stručni lik dizajnera. Tržišna konjunktura — koja je i tu profesiju učinila konjunktornom — nasilno je suzila zadaću dizajnera na promicanje plasmata artikala koji su u svom perfekcionizmu već izvitopereni, dok se u isto vrijeme posve zapuštaju širi društveni zadaci uzdizanja i sređivanja cjelokupne životne sredine suvremenog čovjeka. Dizajner biva ne tako rijetko »call girl« industrije koja ga koristi u ime profita. Tomas Maldonado (Ulm, Hochschule für Gestaltung) na posljednjem, bečkom kongresu podsjećajući dizajnere na tu realnost i na nasušnu potrebu za dizajnom u nerazvijenim zemljama i pozivajući ih da angažiranjem na pravim zadacima i oslanjanjem na

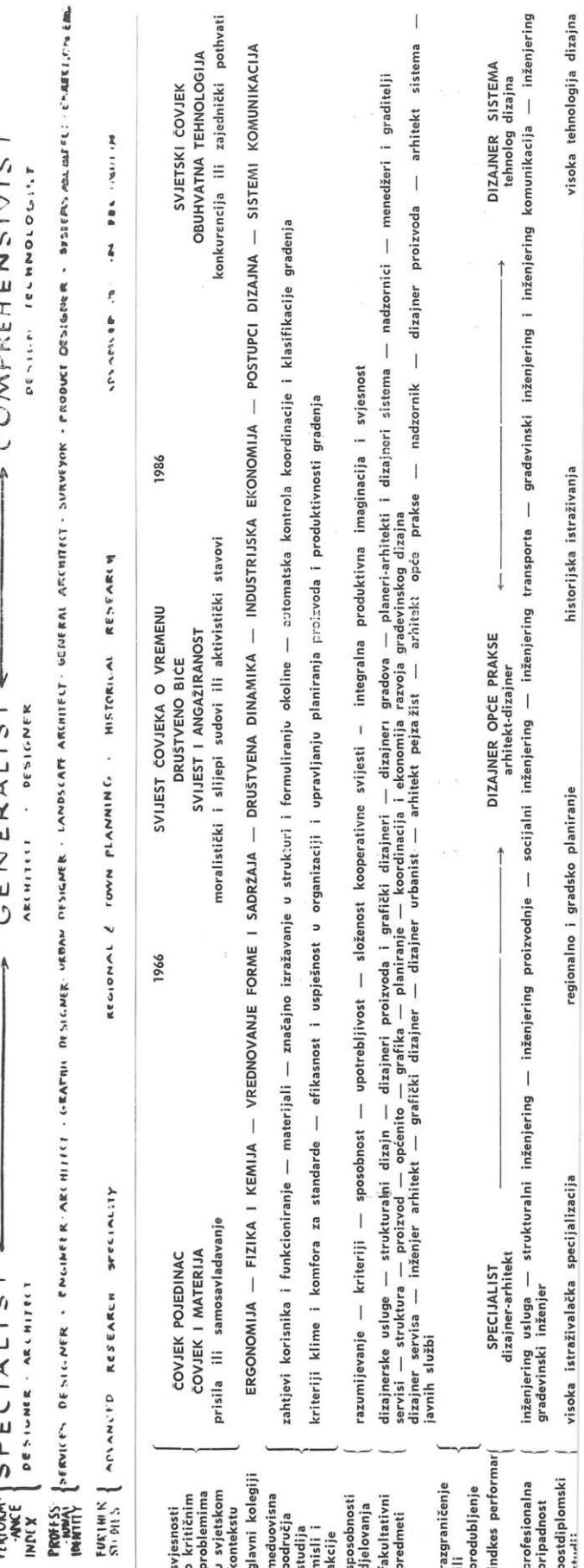
1966 MAN-IN-TIME CONSCIOUSNESS 1986

INDIVIDUAL MAN COMMUNAL MAN UNIVERSAL MAN
 MAN & MATTER - CONSCIOUSNESS & COMMITMENT - COMPREHENSIVE TECHNOLOGY
 COMPULSION OR SELF REGULATION MORALISTIC/BLIND JUDGEMENTS OR ACTIVIST ATTITUDES COMPETITION OR COOPERATIVE VENTURE
 ECONOMICS - PHYSICS - CHEMISTRY - FORM-CONTENT APPRECIATION - SOCIAL DYNAMICS - INDUSTRIAL ECONOMICS - DESIGN PROCESSES - SYSTEMS - COMMUNICATION -

USER & FUNCTIONS REQUIREMENTS - MATERIALS - SIGNIFICANT EXPRESSION IN ENVIRONMENT STRUCTURE & FORMULATION - AUTOMATIC CONTROL COORDINATION & CLASSIFICATION
 INTERDEPENDENT ACTION AREAS OF STUDIES
 CLIMATE & COMFORT CRITERIA FOR STANDARDS - EFFICACY & EFFICIENCY IN PRODUCTS PLANNING & BUILDING PRODUCTIVITY ORGANISATION & ADMINISTRATION -

COMPREHENSION - CRITERIA - CAPABILITY - USEFULNESS - COMPLEXITIES OF COOPERATIVE CONSCIOUSNESS - INTEGRAL PRODUCTIVE IMAGINATION & AWARENESS
 SERVICES - STRUCTURAL - PRODUCT - GENERAL - GRAPHIC - PLANNING - BUILDING DESIGN DEVELOPMENT ECONOMICS - COORDINATION
 SERVICES DESIGNERS - STRUCTURAL DESIGNERS - PRODUCT GENERAL & GRAPHIC DESIGNERS - URBAN DESIGNERS - PLANNERS - ARCHITECTS / SYSTEM DESIGNERS - SURVEYORS - MANAGERS - PROFESSIONAL ENGINEERS - STRUCTURAL ENGINEERING - PRODUCTION ENGINEERING - SOCIAL ENGINEERING - TRANSPORT ENGINEERING - CONSTRUCTION ENGINEERING - CIVIL ENGINEERING - COMMUNICATION ENGINEERING -

PERFORMANCE INDEX
 SPECIALIST GENERALIST COMPREHENSIVIST
 DESIGNER ARCHITECT DESIGNER ARCHITECT DESIGNER ARCHITECT
 SERVICES DESIGNER ARCHITECT GENERAL DESIGNER URBAN DESIGNER LANDSCAPE ARCHITECT GENERAL ARCHITECT SURVEYOR PRODUCT DESIGNER SYSTEMS ANALYST ENGINEER
 ADVANCED RESEARCH SPECIALITY REGIONAL & TOWN PLANNING HISTORICAL RESEARCH ADVANCED RESEARCH

svjesnosti o kritičnim problemima u svjetskom kontekstu
 glavni kolegiji
 međuvrsta područja studija misli i akcije
 sposobnosti djelovanja
 fakultativni predmeti
 razgraničenje ili produbljivanje
 indeks performansi
 profesionalna pripadnost
 postdiplomski studiji

visoka istraživačka specijalizacija regionalno i gradsko planiranje historijska istraživanja visoka tehnologija dizajna

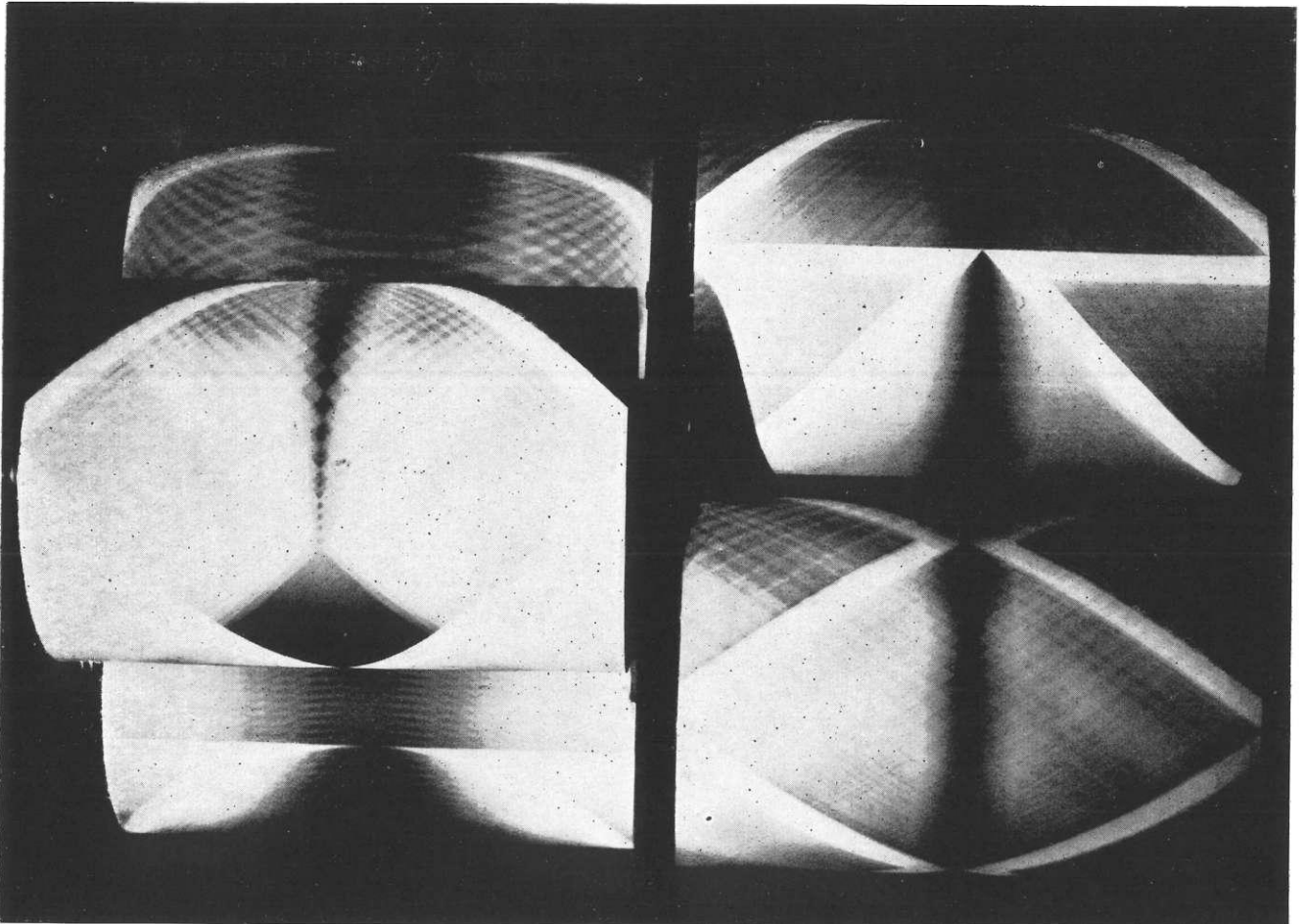
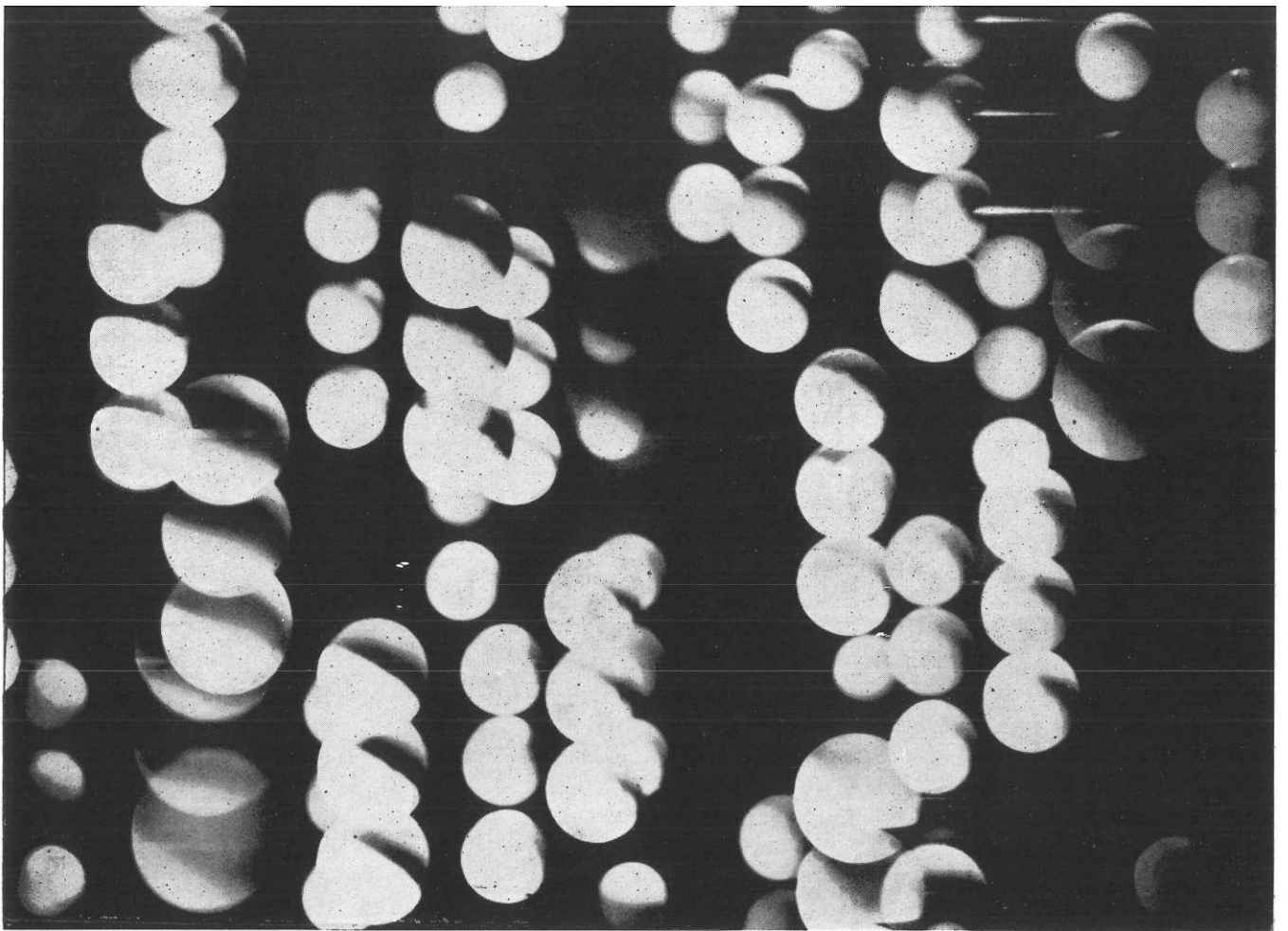
šire društvene snage izađu iz svog »somnabulizma«, nije zaboravio svoju staru temu i svoju staru brigu: odgoj dizajnera. Ta tema bila je nedavno raspravljana na dvama međunarodnim seminarima pod pokroviteljstvom Unesco-a u Brugesu i Ulmu. Tražila se ne samo idejna formulacija odgojnog programa dizajnera nego su se utvrđivale realne mogućnosti njegova ostvarivanja u kompleksnom kontekstu koji treba da obuhvati takvo pedagoško formiranje: usklađivanje znanstvene, tehničke i humanističke koncepcije. Nekadašnji vorkurs koji je Bauhausove čak upoznao s materijalima, strukturama i elementarnim likovnim zakonitostima u dinamici prostora i vremena — prerasta sada u kontinuirano razvijanje perceptivnih sposobnosti u toku čitava studija: sposobnosti spoznavanja relacionalnog svijeta (univers relationel) oslobođenih (otvorenih) struktura. Novi je naglasak i na razvijanju sociološke imaginacije: sposobnosti uočavanja i predviđanja potreba ireverzibilnih društvenih procesa. Znači li to da je cjelovit čovjek moguć — čovjek kojemu ništa od suvremenosti (istovremenosti) svijeta neće biti strano?! Takva čovjeka zamišlja danas i Selby C. Mvusi, pionir dizajna u Africi, zasnivajući visoku školu za dizajnere u Najrobiju.

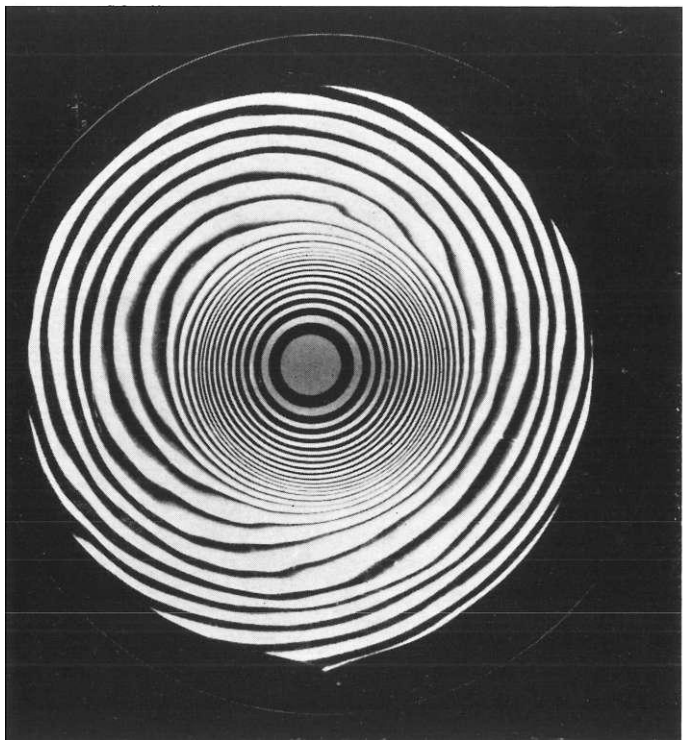
Što znači pokrenuti ovu problematiku u zemlji kao što je naša — i na samom ekonomskom planu? To bi značilo socijalnu i idejnu mobilizaciju (kao što se upravo pokreće u SSSR-u) ali i odgovarajući organizacioni i naučni nivo iz čega se profesionalna problematika dizajna, koja podrazumijeva i teoriju, i metodologiju, i odgoj, i praksu i njeno vođenje, ne može izdvojiti. Tome naše zajedničko iskustvo još nije doraslo.

Naše likovne institucije njegujući »umjetnost« oglušuju se decenijama na ono što od nje traži život, zaboravljajući da bez materijalne kulture nema ni duhovne, da tek kao jedno čine jedinstveni društveni medij: društveni život.

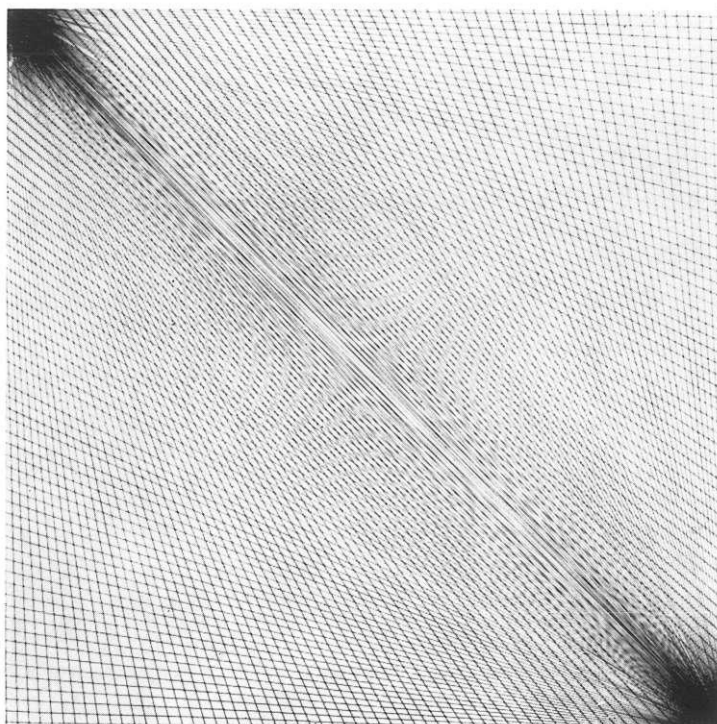
Efekt prostor s kuglama, 1965. (svjetlo, papirnaše, motor, 270 x 540 x 320 cm)

Grupa MID, Stereoskopski cilindri, 1964. (metalna konstrukcija, papir, projektor, motor, 200 x 80 x 80 cm)

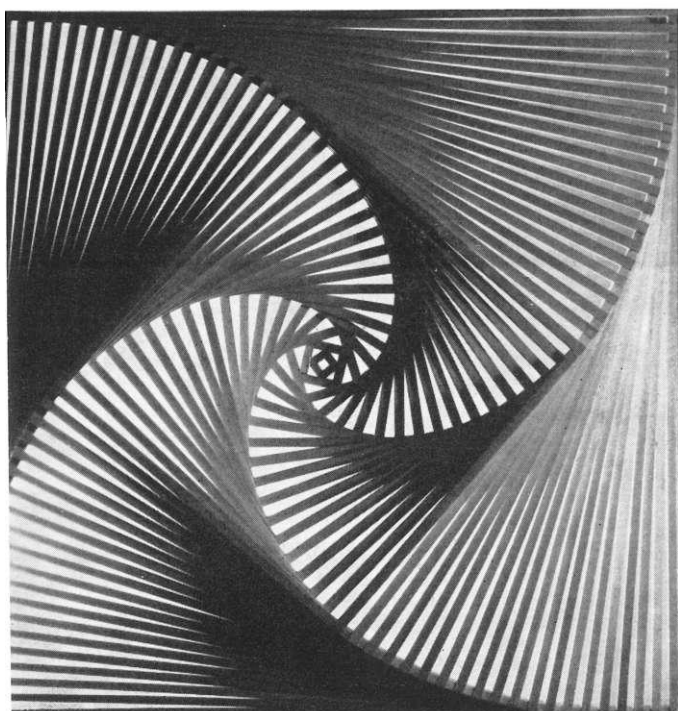

Karl Gerstner, Slika-leća br. 10, 1962, 63 (organsko staklo, drvo, plastična materija, neonska cijev, 56 x 56 x 12 cm)

Ivan Čížmek, Struktura 2, 1965. (tuš papir, 49 x 49 cm)

Juraj Dobrović, Prostorna konstrukcija, 1964. (drvo, 38,5 x 38,5 x 29 cm)

Vjenceslav Richter, Reljefometar, 1964. (plastika, drvo, metal, 109 x 109 x 17 cm)

